

O'ZBEK MAQOLLARIDA INSON OBRAZI VA UNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

Jizzax viloyati Paxtakor tumani 11- maktab ona tili va adabiyot fani

o`qituvchisi

Muxlisa Pardaboyeva Zokir qizi

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada o'zbek xalq maqollarida inson obrazi va uning lingvokulturologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqollarda insonning jismoniy va ma'naviy sifatlari, axloqiy fazilatlarini hamda jamiyatdagi o'rni qanday aks etishi ilmiy jihatdan yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *maqol, inson obrazi, lingvokulturologiya, milliy mentalitet, axloqiy qadriyatlar.*

Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni o'rganish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Xalq og'zaki ijodining muhim shakli bo'lgan maqollar esa milliy tafakkur, tarixiy tajriba va madaniy qadriyatlarning ixcham ifodasi sifatida alohida e'tibor qozonadi. Har bir xalqning maqollarida inson haqidagi tasavvurlar, uning jamiyatdagi o'rni va xulq-atvoriga doir qarashlar mujassam bo'ladi. Shu sababli o'zbek maqollarida inson obrazini lingvokulturologik nuqtayi nazardan tahlil qilish dolzarb masala hisoblanadi.

Inson obrazi tushunchasi nafaqat biologik mavjudot sifatidagi shaxsni, balki uning ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy fazilatlarini ham o'z ichiga oladi. O'zbek xalq maqollarida inson mehnatsevar, halol, sabrli va bilimga intiluvchi mavjudot sifatida tasvirlanadi. Mazkur maqolada inson obrazining qanday lisoniy vositalar orqali shakllanishi va milliy madaniyat bilan qanday uzviy bog'liqligi tahlil qilinadi.

O'zbek maqollarida insonning jismoniy va ruhiy holati ko'pincha obrazli vositalar orqali ifodalanadi. Masalan, "Odam bolasi – odobi bilan odam", "Inson – so'zi bilan tanilar" kabi maqollarda insonning asl qadr-qimmatini uning xulq-atvori va muomalasi bilan belgilanadi. Bu hol xalq tafakkurida axloqiy fazilatlarining ustuvor ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Maqollarda insonning mehnatsevarligi muhim xususiyat sifatida tasvirlanadi. “Mehnat qilgan – elga yoqar”, “Ter to‘kkan – non topar” kabi maqollar orqali mehnat insonni jamiyatda obro‘-e‘tiborli qiluvchi omil sifatida talqin etiladi. Bu esa o‘zbek xalqining tarixan ishlab chiqarish faoliyati bilan bog‘liq turmush tarzini aks ettiradi. Inson obrazining muhim tarkibiy qismi sifatida bilim va aql ham ko‘rsatiladi. “Aql – boshga ziyat”, “Bilim – insonning boyligi” kabi maqollar orqali insonning kamoloti bilim bilan bog‘lanadi. Bu qarashlar xalq ongida ilm-ma‘rifatga bo‘lgan hurmatning yuqori ekanini tasdiqlaydi.

O‘zbek maqollarida insonning ijtimoiy munosabatlari ham muhim o‘rin tutadi. “Yolg‘izning ovozi chiqmas”, “Do‘st boshdan kechar” kabi maqollar insonning jamiyatda yashovchi mavjudot ekanini, uning hayoti boshqalar bilan bo‘lgan aloqalar orqali mazmun kasb etishini ko‘rsatadi. Shu tariqa inson obrazi jamoaviylik va hamjihatlik g‘oyasi bilan uzviy bog‘lanadi. Maqollarda insonning salbiy sifatleri ham ochiq ko‘rsatiladi. Masalan, “Dangasa – elga yuk”, “Yolg‘onchining yuzi qora” kabi maqollar orqali dangasalik va yolg‘onchilik qoralanadi. Bu hol orqali xalq axloqiy me‘yorlarni mustahkamlab, jamiyat uchun zararli xatti-harakatlarni qoralaydi.

Inson obrazi bilan bog‘liq maqollarni lingvokulturologik jihatdan tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, xalq tafakkurida insonning ideal modeli shakllangan. Bu modelda mehnatsevarlik, halollik, bilimga intilish va jamiyatga foydali bo‘lish kabi fazilatlar markaziy o‘rin egallaydi. Shu bilan birga, dangasalik, yolg‘onchilik va xudbinlik salbiy baholanadi.

Mazkur obrazlar orqali xalqning axloqiy qadriyatlari va tarbiyaviy maqsadlari namoyon bo‘ladi. Maqollar insonni qanday bo‘lishi kerakligi haqidagi me‘yoriy tasavvurni ifodalaydi va avloddan avlodga uzatiladigan axloqiy kodeks vazifasini bajaradi.

O‘zbek xalq maqollarida inson obrazi milliy mentalitet va madaniy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liq holda shakllangan. Ushbu obraz orqali insonning jamiyatdagi o‘rni, uning axloqiy fazilatleri va ijtimoiy vazifalari ifodalanadi.

Maqollar insonni faqat biologik mavjudot sifatida emas, balki ma'naviy va ijtimoiy shaxs sifatida talqin qiladi. Shu bois o'zbek maqollarida inson obrazini lingvokulturologik nuqtayi nazardan tadqiq etish til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- . O'zbek xalq maqollari. – Toshkent: Sharq, 2005.
- . Devonu lug'otit turk. – Toshkent: Fan, 1960.
- . Til va tafakkur. – Toshkent: Ma'naviyat, 2013.
- . Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.
- . O'zbek tilining stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1991.
- . Adabiyot va tafakkur. – Toshkent: Ma'naviyat, 2012.
- . O'zbek xalq og'zaki ijodi namunalaridan. – Toshkent: Fan, 1980.
- . O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent, 2000–2005.